

ВСТУП

Фінанси є складовою частиною практично кожного виду активності, невід'ємною стороною діяльності державних та місцевих органів управління, суб'єктів господарювання реального сектора економіки – юридичних та фізичних осіб, фінансових корпорацій, населення тощо. Фінанси присутні в будь-якому господарському процесі від початку його запровадження і до одержання та використання фінансових ресурсів. Знання у фінансовій сфері потрібні для ухвалення ефективних, зважених та обґрунтованих рішень як пересічними громадянами, так і керівниками та фахівцями підприємств та організацій, державними управлінцями. У зв'язку із цим питання ґрунтовного якісного опанування здобувачами освіти навчальної дисципліни "Фінанси" набуває особливої актуальності.

Метою вивчення навчальної дисципліни є формування у здобувачів освіти системи знань із теорії фінансів, засвоєння закономірностей їх функціонування на макро- і мікрорівнях як теоретичної основи фінансової політики і розвитку фінансової системи, а також формування ефективної фінансової моделі на підприємстві.

Завданнями навчальної дисципліни є засвоєння теоретичних основ фінансів, становлення та розвитку фінансової системи, основних напрямів фінансової політики, функціонування банківської системи та кредитування суб'єктів господарювання, базових знань щодо формування та використання коштів державного та місцевих бюджетів, фундаментальних засад організації фінансів підприємств, формування фінансових ресурсів, фінансового аналізу та планування діяльності економічних суб'єктів.

Предметом навчальної дисципліни є взаємодія ланок фінансової системи держави в процесі формування централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів.

Об'єктом вивчення навчальної дисципліни є система економічних відносин у процесі розподілу та перерозподілу ВВП держави.

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна, визначено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна

Результати навчання	Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти
PH5	СК1, СК3
PH6	СК2, СК12
PH7	СК2, СК3, СК4

де СК 1. Здатність визначати та описувати характеристики організації.

СК 2. Здатність аналізувати результати діяльності організації, зіставляти їх з факторами впливу зовнішнього та внутрішнього середовища.

СК 3. Здатність визначати перспективи розвитку організації.

СК 4. Вміння визначати функціональні області організації та зв'язки між ними.

СК 12. Здатність аналізувати й структурувати проблеми організації, формувати обґрунтовані рішення.

РН5. Описувати зміст функціональних сфер діяльності організації.

РН6. Виявляти навички пошуку, збирання та аналізу інформації, розрахунку показників для обґрунтування управлінських рішень.

РН7. Виявляти навички організаційного проектування.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теорія фінансів на макрорівні

Тема 1. Сутність і призначення фінансів

1.1. Необхідність та сутність фінансів.

Основні підходи до визначення фінансів. Фінанси як економічна категорія. Значення фінансів у розподілі та перерозподілі ВВП. Об'єкти та суб'єкти фінансових відносин. Фінансові протиріччя та шляхи їх подолання. Характерні ознаки фінансів.

1.2. Класифікація та функції фінансів.

Основні підходи до класифікації фінансів. Фінанси за рівнем економіки. Фінанси за рівнем централізації. Фінанси за функціональним призначенням. Фінанси за формою власності. Функції фінансів. Сутність розподільної функції фінансів. Первинний розподіл, перерозподіл, вторинний розподіл. Контрольна функція фінансів, сутність та значення фінансового контролю. Регулятивна, відтворювальна та стимуляційна функції фінансів.

1.3. Історичні передумови виникнення фінансів.

Історичні етапи становлення та розвитку фінансів. Передумови виникнення фінансів.

Тема 2. Фінансова система України

2.1. Сутність і структура фінансової системи.

Поняття фінансової системи. Фінансова система за внутрішньою будовою та організаційною структурою. Сфери та ланки фінансової системи. Міжнародні фінанси. Публічні фінанси. Фінанси суб'єктів господарювання. Фінанси домогосподарств. Страхування. Фінансовий ринок. Повноваження і завдання органів управління фінансовою системою.

2.2. Фінансова система за організаційною структурою.

Органи управління фінансовою системою. Повноваження і завдання органів управління фінансовою системою.

2.3. Організація функціонування фінансової системи. Кругообіг фінансових ресурсів.

Основи організації фінансових ресурсів. Грошовий оборот. Модель сукупного грошового обороту. Структура грошового обороту за економічним змістом та формою платіжних засобів. Грошові потоки та їх балансування. Маса грошей в обороті. Грошові агрегати та грошова база.

2.4. Фінансова політика та її складові. Завдання та принципи фінансової політики.

Зміст і завдання фінансової політики. Складові фінансової політики. Фінансова стратегія і фінансова тактика. Принципи фінансової політики. Самостійні складові фінансової політики: бюджетна, податкова, грошово-кредитна та митна політика.

Тема 3. Сутність кредиту. Банківська система

3.1. Сутність та функції кредиту.

Сутність кредиту. Структура кредитних відносин. Загальні передумови та економічні чинники необхідності кредиту. Функції кредиту. Принципи кредитування.

3.2. Форми, види та роль кредиту

Класифікація кредиту. Характеристика основних видів кредиту. Роль кредиту в розвитку економіки.

3.3. Фінансові посередники грошового ринку.

Сутність, призначення та види фінансового посередництва. Економічні вигоди фінансового посередництва. Банки як провідні інституції фінансового посередництва. Функції банків. Небанківські фінансові інституції.

3.4. Банківська система.

Теоретичні засади діяльності банків. Банківська діяльність, її організація та регулювання. Функції банків. Центральні банки в системі монетарного управління та банківського регулювання.

Тема 4. Бюджет і бюджетна система

4.1. Сутність, призначення і роль бюджету держави.

Сутність бюджету та його функції. Призначення та роль бюджету. Бюджетна політика: сутність та основні завдання. Бюджетний механізм та його складові. Склад бюджетного законодавства. Поняття бюджетної класифікації.

4.2. Бюджетний дефіцит і джерела його фінансування.

Основні підходи до оцінювання можливих станів бюджету. Бюджетний дефіцит та бюджетний профіцит. Методи обліку та показники бюджетного дефіциту. Види бюджетного дефіциту та причини його виникнення. Джерела

фінансування бюджетного дефіциту. Особливості затвердження бюджетів із дефіцитом та профіцитом.

4.3. Бюджетний устрій і побудова бюджетної системи України.

Основи бюджетного устрою в Україні. Бюджетна система України та її складові. Види бюджетів в Україні. Зведений бюджет. Сутність та стадії бюджетного процесу. Учасники бюджетного процесу та їх повноваження. Загальні засади складання проєкту Державного та місцевих бюджетів.

4.4 Система доходів та видатків бюджету.

Сутність доходів бюджету та їх класифікація. Склад і характеристика доходів Державного та місцевих бюджетів. Економічний зміст та класифікація видатків бюджету. Склад і характеристика видатків Державного та місцевих бюджетів.

4.5. Стан, структура та динаміка державного та гарантованого державою боргу.

Причини виникнення боргу. Показники Державного та гарантованого державою боргу. Державний борг в аспекті валют погашення, державний борг за видами відсоткових ставок.

Змістовий модуль 2. Основи фінансів підприємства

Тема 5. Фінанси підприємств

5.1. Сутність фінансів підприємств і принципи їх організації.

Сутність і функції фінансів підприємств. Основи та принципи організації фінансів підприємств. Фінансова діяльність та зміст фінансової роботи.

5.2. Грошові розрахунки та грошові надходження підприємств. Формування і розподіл прибутку.

Сутність грошових розрахунків підприємств. Безготівкові й готівкові розрахунки. Характеристика і склад грошових надходжень підприємств. Доходи від операційної та основної діяльності. Доходи від фінансово-інвестиційної діяльності. Формування валового і чистого доходу. Склад та класифікація витрат підприємства. Валовий прибуток. Прибуток від операційної діяльності. Прибуток до оподаткування. Чистий прибуток. Розподіл і використання прибутку.

5.3. Взаємовідносини підприємницьких структур із бюджетом і державними цільовими фондами.

Система оподаткування підприємств. Прямі та непрямі податки, інші обов'язкові платежі, належні до сплати суб'єктами господарювання.

5.4. Оборотні кошти та їх організація на підприємстві.

Сутність, склад і структура оборотних коштів. Принципи організації оборотних коштів. Визначення потреби в оборотних коштах. Джерела формування оборотних коштів. Показники стану і використання оборотних коштів.

5.5. Фінансове забезпечення відтворення необоротних активів.

Сутність та склад необоротних активів. Знос необоротних активів та методи їх амортизації. Джерела фінансування капітальних вкладень.

Тема 6. Фінансові ресурси (капітал) підприємства

6.1. Сутність капіталу підприємства та принципи його формування.

Визначення сутності капіталу підприємства. Основні складові капіталу. Поняття фінансової структури капіталу. Основні фактори, що впливають на формування фінансової структури капіталу. Сутність оптимальної структури капіталу. Механізм дії фінансового важеля.

6.2. Власний капітал підприємства та порядок його формування.

Складові власного капіталу підприємства. Зареєстрований (пайовий) капітал. Капітал у дооцінках. Додатковий капітал. Резервний капітал. Нерозподілені прибутки (непокриті збитки). Вилучений та неоплачений капітал. Законодавчі вимоги до мінімальної величини статутного капіталу. Вартість власного капіталу. Управління прибутком. Точка беззбитковості. Механізм дії операційного важеля.

6.3. Залучений та позичений капітал підприємства.

Характеристика залученого та позиченого капіталу. Управління кредиторською заборгованістю підприємства. Вартість позиченого капіталу та методи її визначення. Отримання та погашення банківських кредитів.

Тема 7. Фінансовий аналіз і планування діяльності підприємства

7.1. Теоретичні засади фінансового аналізу та його інформаційне забезпечення.

Сутність фінансового аналізу та його роль в управлінні підприємством. Мета і завдання фінансового аналізу. Користувачі результатів фінансового аналізу та їх інформаційні потреби. Методи фінансового аналізу. Інформаційне забезпечення фінансового аналізу.

7.2. Аналіз економічних та фінансових ресурсів підприємства.

Аналіз майна підприємства. Аналіз оборотних активів. Аналіз необоротних активів. Аналіз джерел формування господарських засобів. Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості. Аналіз грошових потоків.

7.3. Аналіз фінансового стану підприємства.

Аналіз фінансового стану підприємства, його необхідність і значення. Показники фінансового стану підприємства. Оцінка ліквідності і платоспроможності. Оцінка фінансової стійкості. Оцінка майнового стану. Оцінка рентабельності діяльності.

7.4. Планування фінансової діяльності підприємства.

Сутність, мета та завдання планування фінансової діяльності підприємства. Основні фінансові плани та бюджети підприємства. Їх зміст та призначення. Методи фінансового планування та прогнозування.

Перелік практичних (семінарських) занять за навчальною дисципліною наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Перелік практичних (семінарських) занять

Назва теми та/або завдання	Зміст
Тема 1	<ol style="list-style-type: none"> 1. Закріплення теоретичних знань щодо призначення, сутності та функцій фінансів. 2. Вивчення динаміки ВВП України та зарубіжних країн (як основного об'єкта фінансових відносин). 3. Визначення рівня централізації ВВП у бюджеті та позабюджетних фондах.
Тема 2	<ol style="list-style-type: none"> 1. Закріплення теоретичних знань щодо сутності та структурних складових фінансової системи, організації її функціонування. 2. Дослідження моделі сукупного грошового обороту.
Тема 3	<ol style="list-style-type: none"> 1. Закріплення теоретичних знань щодо сутності та функцій кредиту, основ функціонування банківської системи.
Тема 4	<ol style="list-style-type: none"> 1. Закріплення теоретичних знань щодо бюджету та бюджетної системи. 2. Визначення складу і структури доходів Державного бюджету України. 3. Визначення напрямів використання коштів державного бюджету України.
Тема 5	<ol style="list-style-type: none"> 1. Закріплення теоретичних знань щодо організації фінансів підприємств. 2. Обчислення показників фінансових результатів. 3. Розрахунок амортизації необоротних активів. 4. Розрахунок сум обов'язкових платежів підприємства.
Тема 6	<ol style="list-style-type: none"> 1. Закріплення теоретичних знань щодо фінансових ресурсів (капіталу) підприємства. 2. Визначення вартості власного та позиченого капіталу. 3. Визначення точки беззбитковості. 4. Складання графіку погашення банківських позик
Тема 7	<ol style="list-style-type: none"> 1. Закріплення теоретичних знань щодо базових засад проведення фінансового аналізу та планування діяльності підприємства. 2. Горизонтальний та вертикальний аналіз звіту про фінансовий стан підприємства. 3. Коефіцієнтний аналіз фінансових показників

3. Перелік самостійної роботи за навчальною дисципліною наведено в табл.

Таблиця 3

Перелік самостійної роботи

Назва теми та/або завдання	Зміст
Тема 1	Підготовка до практичного (семінарського) заняття. Поглиблене вивчення матеріалу: Історичні передумови виникнення фінансів.
Тема 2	Підготовка до практичного (семінарського) заняття. Вивчення нового матеріалу: Фінансова політика України в умовах невизначеності.
Тема 3	Підготовка до практичного (семінарського) заняття. Вивчення нового матеріалу: Функціонування банківської системи України в умовах економічної нестабільності
Тема 4	Підготовка до практичного (семінарського) заняття. Розв'язання практичних завдань. Поглиблене вивчення матеріалу: 1. Проблематика бюджетного дефіциту. Показники бюджетного дефіциту за країнами світу. 2. Особливості формування доходів місцевих бюджетів
Тема 5	Підготовка до практичного (семінарського) заняття. Розв'язання практичних завдань. Поглиблене вивчення матеріалу: 1. Навантаження на фонд оплати праці суб'єктів господарювання. 2. Доходи та витрати підприємства.
Тема 6	Підготовка до практичного (семінарського) заняття. Розв'язання практичних завдань. Поглиблене вивчення матеріалу: 1. Середньозважена вартість капіталу. Податковий коректор. 2. Нормативні вимоги щодо мінімальної величини стартового капіталу підприємницьких структур.
Тема 7	Підготовка до практичного (семінарського) заняття. Розв'язання практичних завдань. Вивчення нового матеріалу: Фінансова звітність підприємств відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Кількість годин лекційних, практичних (семінарських) та годин самостійної роботи наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для набуття визначених результатів навчання, активізації освітнього процесу передбачено застосування таких методів навчання, як:

Словесні (лекції (Тема 6), проблемні лекції (Тема 4), лекція-провокація (Тема 1), лекція-діалог (Теми 5, 7).

Наочні (демонстрація) (Теми 2, 3).

Практичні (практична робота (Теми 2, 3, 5, 6), ділова гра (Тема 4), мозкові атаки (Тема 1), робота в малих групах (Тема 7).

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Університет використовує 100 бальну накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Поточний контроль здійснюється під час проведення лекційних, практичних, лабораторних та семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи і оцінюється сумою набраних балів:

- для дисциплін з формою семестрового контролю екзамен (іспит): максимальна сума – 60 балів; мінімальна сума, що дозволяє здобувачу вищої освіти скласти екзамен (іспит) – 35 балів.

Підсумковий контроль включає семестровий контроль, який проводиться у формі семестрового екзамену (іспиту). Максимальна сума балів, яку може отримати здобувач вищої освіти під час екзамену (іспиту) – 40 балів. Мінімальна сума, за якою екзамен (іспит) вважається складеним – 25 балів.

Підсумкова оцінка за навчальною дисципліною визначається:

– для дисциплін з формою семестрового контролю екзамен (іспит) – сумуванням балів за поточний та підсумковий контроль.

Під час викладання навчальної дисципліни використовуються наступні контрольні заходи:

Поточний контроль: письмова контрольна робота (10 балів), експрес-опитування (10 балів), презентації (10 балів), перевірка самостійної роботи студентів (10 балів), колоквиум (20 балів).

Семестровий контроль: Екзамен (40 балів).

Більш детальну інформацію щодо системи оцінювання наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

Приклад екзаменаційного білета та критерії оцінювання для навчальної дисципліни з формою семестрового контролю екзамен (іспит)).

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
Освітній рівень перший (бакалаврський)
Освітня програма "Міжнародний менеджмент"
Навчальна дисципліна "Фінанси"

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ

Завдання 1 (максимальна оцінка за завдання 10 балів).

Приватним підприємством, зареєстрованим у м. Харків, у звітному періоді були сплачені наступні податки і збори (табл. 4).

Таблиця 4

Податки, сплачені приватним підприємством у звітному періоді, тис. грн

Податок на прибуток підприємств	123,0
Екологічний податок	1,8
Військовий збір, утриманий з доходів найманих працівників	4,4
Податок на додану вартість	98,0
Податок на доходи фізичних осіб, утриманий з доходів найманих працівників	15,9
Плата за землю	4,3
Транспортний податок	25,0

Розподіліть суми сплачених приватним підприємством податків за бюджетами, до яких вони будуть зараховані (державний, обласний, територіальної громади).

Завдання 2 (максимальна оцінка за завдання 14 балів).

Підприємство отримало банківську позику в сумі 280 тис. грн на 5 місяців. Основна сума позики погашається рівними платежами наприкінці кожного місяця. Відсотки за користування позикою нараховуються та сплачуються щомісяця одночасно з погашенням частини основної суми позики. Складіть графік погашення позики.

Завдання 3. (максимальна оцінка за завдання 16 балів).

На підприємстві, що є платником ПДВ, платником податку на прибуток та здійснює діяльність у харчовій галузі, у звітному періоді відбулися такі операції:

1) реалізована продукція покупцеві А на суму 620 тис. грн (у т.ч. ПДВ). Собівартість реалізованої продукції склала 380 тис. грн;

- 2) придбані товарно-матеріальні цінності для використання у господарській діяльності підприємства на суму 8 тис. грн (у т.ч. ПДВ);
- 3) отримано аванс від покупця Б за продукцію, яка буде відвантажена у наступному звітному періоді, в сумі 65 тис. грн (у т.ч. ПДВ);
- 4) сума адміністративних витрат склала 26 тис. грн;
- 5) сума витрат на збут склала 15 тис. грн;
- 6) сплачений штраф за порушення податкового законодавства в сумі 4 тис. грн;
- 7) реалізовано запасні частини на суму 5 тис. грн (у т.ч. ПДВ). Балансова вартість запасних частин склала 4 тис. грн;
- 8) Сплачено відсотки за користування банківською позикою в сумі 3 тис. грн.

Визначте:

- а) валовий і чистий дохід підприємства; б) фінансовий результат операційної діяльності підприємства; в) фінансовий результат діяльності підприємства до оподаткування; г) суму податку на прибуток підприємства; д) чистий фінансовий результат діяльності підприємства; е) чистий грошовий потік підприємства.

Затверджено на засіданні кафедри фінансів і кредиту. Протокол № від "___" _____ 20___ р.

Завідувач кафедри фінансів і кредиту _____ Ірина ЖУРАВЛЬОВА
 Екзаменатор _____ Сергій ЮШКО

Критерії оцінювання екзаменаційного білету подано у табл. 5.

Таблиця 5

Критерії оцінювання екзаменаційного білету

Бал	Критерії оцінювання
1	2
Критерії оцінювання завдання 1	
7,0	Правильно подані пропорції та абсолютні значення сум зарахування кожного з податків до відповідних бюджетів (7 податків × 1,0 бал)
1,0	Правильно визначено абсолютну суму надходжень податків до державного бюджету
1,0	Правильно визначено абсолютну суму надходжень податків до обласного бюджету
1,0	Правильно визначено абсолютну суму надходжень податків до бюджету територіальної громади
10,0	Правильно виконані всі дії
Критерії оцінювання завдання 2	
3,0	За логічно подану форму графіку погашення кредиту
2,0	За правильно здійснене визначення основної щомісячної суми платежу за позикою
2,0	За правильне обчислення суми відсотків за кожний місяць користування позикою (5 місяців × 0,4 бали)
2,0	За правильно визначену загальну щомісячну суму платежу банку за позикою (5

	місяців × 0,4 бали)
1,0	За правильно визначену загальну, сплачену за період користування позикою, основну суму за позикою
2,0	За правильно визначену загальну, сплачену за період користування позикою, суму відсотків за позикою
2,0	За правильно визначену загальну, сплачену за період користування позикою, суму платежів банку за позикою
14,0	Правильно виконані всі дії
Критерії оцінювання завдання 3	
2,0	За правильно здійснене визначення валового доходу підприємства

Закінчення табл. 5

1,0	За правильно здійснене визначення чистого доходу підприємства
3,0	За правильно здійснене визначення фінансового результату операційної діяльності підприємства
3,0	За правильно здійснене визначення фінансового результату діяльності підприємства до оподаткування
2,0	За правильно здійснене визначення податку на прибуток підприємства
3,0	За правильно здійснене визначення чистого фінансового результату діяльності підприємства
2,0	За правильно здійснене визначення чистого грошового потоку підприємства
16,0	Правильно виконані всі дії

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Фінанси [Електронний ресурс] : навчально-методичний посібник / О. П. Полтініна, С. В. Юшко, Є. О. Малишко та ін.; за заг. ред. І. В. Журавльової. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. – 215 с. – Режим доступу : <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/29052>.
2. Бюджетний кодекс України : Закон України № 2456-VI від 08.07.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Податковий кодекс України : Закон України № 2755-VI від 02.12.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
4. Lepeyko T. Finance [Electronic resource] : textbook / T. Lepeyko ; T. Lepeyko, T. Blyznyuk, O. Myronova et al.; Simon Kuznets Kharkiv national university of economics, 2018. – 153 p. – Access mode: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/20650>.

Додаткова:

5. Фінанси : навч. посібник / С. П. Стеценко, В. В. Титок, Н. В. Лисиця та ін. ; Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. – Київ : КНУБА, 2024. – 189 с.
6. Юшко С. В. Практикум із бюджетної системи : навч. посіб. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/23337> / С. В. Юшко;

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 187 с.

7. Юшко С. В. Прозорі бюджети як передумова ефективного контролю за публічними фінансами в умовах децентралізаційних процесів в Україні / С.В. Юшко // Фінанси України. – 2024. – С. 25-39.

8. Юшко С.В. Результати виконання та особливості фінансування місцевих бюджетів в Україні / С.В. Юшко // Академічний огляд. – 2024. – № 2 (61). – С. 113 – 127. – Режим доступу: <https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2024/2/9.pdf>

Інформаційні ресурси

9. Дані офіційного веб-сайту Державної казначейської служби України. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.

10. Дані офіційного веб-сайту Державної служби статистики України. – Режим доступу : <https://stat.gov.ua/>.

11. Дані офіційного веб-сайту Міністерства фінансів України. – Режим доступу : <https://mof.gov.ua/uk/>.

12. Дані офіційного веб-сайту статистичної служби Європейського Союзу. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat>.

13. Навчальні матеріали за навчальною дисципліною "Фінанси" на сайті персональних навчальних систем ХНЕУ ім. С. Кузнеця. – Режим доступу : <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=11793>.

14. Офіційний державний інформаційний ресурс Є-дата. URL: <http://edata.gov.ua/>